

*Пахомова А. О.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Білоцерківського національного аграрного університету*

СПЕЦИФІКА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ АГРАРНОЮ НАУКОЮ

Анотація. У статті визначається специфіка державного управління аграрною наукою шляхом формулювання основних пріоритетних завдань у цій сфері. Підтримка інноваційної розвитку сільськогосподарського виробництва має забезпечуватися державою за допомогою концентрації і підвищення ефективності використання наукового потенціалу в аграрній сфері шляхом створення ефективного механізму взаємодії її суб'єктів, запровадження ефективної системи координації наукової діяльності, створення належних умов для впровадження результатів наукових досліджень у виробництво. Визначаються основні методи системи державного стимулювання наукової діяльності в аграрній сфері України.

Ключові слова: аграрна сфера, аграрна наука, державне управління, інновації, інвестиції, науково-технічний прогрес, організаційно-правові засади.

Постановка проблеми. Розвиток науки та інноваційної діяльності в сфері агропромислового комплексу є одним з основних напрямків державної аграрної політики, що знаходить своє відображення в концепціях сучасної економічної політики [1].

З досвіду країн із ринковою економікою слід зазначити: висока інноваційна активність економіки все ж таки найчастіше забезпечується провідною роллю держави на науково-технічному ринку, у визначенні національних пріоритетів та активним впливом держави на процес інноваційного розвитку через систему економічного стимулювання [2].

Науково-теоретичним підґрунтям дослідження стали наукові праці вітчизняних та зарубіжних науковців. Зокрема, В.Б. Авер'янова, К.С. Бельського, Т.О. Коломоєць, В.І. Курила, М.І. Легенького, Н.О. Саніахметової, Й. Шумпетера та ін.

Актуальність визначеної теми, недостатня її вивченість, а також теоретична та практична важливість інноваційних процесів в аграрному секторі зумовили вибір тематики дослідження.

Метою даної статті є визначення специфіки державного управління аграрною наукою шляхом формулювання основних пріоритетних завдань у цій сфері.

Викладення основного матеріалу. У цьому контексті цікавим об'єктом дослідження адміністративно-правового регулювання економіки та підприємництва є досвід Японії – однієї з найпотужніших економічних країн світу. Найхарактерніша риса регулювання економіки цієї країни – концентрація сил і ресурсів на пріоритетних напрямках. Можна стверджувати, що Японія зайняла проміжну між Західною Європою і США позицію, побудувавши фіскальне регулювання на базі створення сприятливого податкового середовища господарювання із одночасним наданням широкого спектра соціальних гарантій [3, с. 131].

Як відомо, у другій половині ХХ століття приклад Японії було успішно використано у Південній Кореї, на Тайвані, в Сінгапурі та ін. Політика визначення пріоритетних цілей, науко-

во-обґрунтованих підходів досягнення цих цілей, створення наукомістких підприємств та галузей економіки є помітною вже в перші роки економічних реформ.

Як відмічає О.В. Баклан, посиляючись на думку А. Джонсона, досвід Японії яскраво показує, що в умовах відбудови економіки й формування ринкового середовища великого значення набуває промислова політика з розвитку обраних пріоритетних галузей. Пошук таких галузей має відбуватися на основі всебічного вивчення можливостей та потреб економіки [4, с. 194-195].

Ефективний досвід Японії, також досліджується вченим-економістом Д. М. Стеченком, який відмічає принцип поєднання самокупності та явної самостійності державних підприємств. У Японії таких підприємств було найбільше в період швидкого розвитку, а приватизація розпочалася після досягнення певного рівня розвитку економіки. Крім того, фінансова допомога з-за кордону зазначається на спеціальному бюджетному рахунку, аби можна було контролювати обсяги її використання. Також особливістю японської економіки є існування розвиненої системи «кейрецу». Для цих фінансово-промислових груп підтримка постійних контактів означає більше, ніж отримання прибутку. Крім того, кожна «кейрецу» зосереджується на виробництві в обраній галузі, не конкуруючи з іншими групами. Приватні підприємства у структурі економіки вдало поєднуються з державними. Останні перебувають під наглядом відповідного міністерства, яке контролює їхній бюджет і призначає керівництво. Ступінь контролю залежить від характеру діяльності підприємства. Підприємства Японії ще можуть мати змішану форму власності. Державні підприємства діють на засадах самокупності, однак більшість із них має акціонерний фонд, вільний від дивідендів, від уряду, а деякі отримують прямі субсидії [5, с. 49-51]. В умовах тривалого уповільнення темпів розвитку основними напрямками економічної політики Японії є стабілізація економіки, перерозподіл доходу, вироблення суспільних товарів і коригування помилок ринку. Агентство економічного планування Японії (аналог вітчизняного Мінекономрозвитку) з метою стабілізації економіки створює плани та прогнози. Уряд щомісяця для контролю готує економічні доповіді, на підставі яких приймає рішення про подальші дії.

Отже, пріоритетом економічної державної політики має бути підтримка інноваційної діяльності, що, в свою чергу, вимагає від держави розробки відповідних механізмів та інструментів для стимулювання інноваційної активності.

Основними методами системи державного стимулювання інноваційної діяльності може бути:

- пряме державне стимулювання шляхом розподілу бюджетних та позабюджетних фінансових ресурсів відповідно до системи державних пріоритетів, формування інноваційної інфраструктури, прогнозування та планування;

- побічне (непряме) державне стимулювання, а саме: освоєння наукових досягнень за допомогою податкової, амортиза-

ційної, патентної політики, пільгового кредитування, страхування, фінансового лізингу тощо.

При цьому об'єктом стимулювання повинна бути наукова та інноваційна діяльність та інноваційна зацікавленість реальних секторів економіки (зокрема, аграрного сектору), яка визнана суспільно-пріоритетною, напрямки якої визначаються державою, фінансуються (повністю або частково) з бюджету та контролюються відповідними органами виконавчої влади.

Фактично прямі методи стимулюють пропозицію наукових розробок, послуг із боку суб'єктів інноваційної інфраструктури, а непрямі – попит на ці розробки та послуги.

Відмітимо, що найбільш важливим побічним методом стимулювання інноваційної діяльності є пільгове кредитування підприємств, що реалізують інноваційні проекти; установ, що здійснюють інноваційні розробки, формування фонду кредитного поручительства інноваційних напрямків в АПК тощо.

При цьому значення непрямих методів державної підтримки визначається, насамперед, тим, що опосередковане стимулювання вимагає значно менших бюджетних витрат у порівнянні з прямим фінансуванням, та в той же час ним може бути охоплені набагато більше коло інноваційних об'єктів [6-8].

Таким чином, створення комплексного механізму оптимізації та стимулювання інноваційної діяльності в сільському господарстві – сфері, яка характеризується високим ступенем ризику та невизначеності, дозволить активізувати науково-технічний прогрес по всьому ланцюжку, від фундаментальних досліджень до впровадження науково-прикладних розробок у виробництво, з урахуванням обмеженості як ресурсів підприємств, так і державних (суспільних) пріоритетів розвитку галузі, і забезпечити сталий розвиток галузі у майбутній коротко, середньо та довгостроковій перспективі.

Одним з основних завдань на етапі розробки системи державного стимулювання АПК є науково-прикладне виокремлення напрямків інноваційно-орієнтованої аграрної економіки. З урахуванням специфіки сільського господарства його галузеві дослідники [9-10] виділяють наступні типи інновацій в підприємництво, зокрема в АПК: селекційно-генетичні, техніко-технологічні та виробничі, організаційно-управлінські, економічні, соціальні, екологічні, інформаційні та ін.

В умовах об'єктивної обмеженості інноваційно-інвестиційної активності аграрного сектора методи державного стимулювання повинні також стосуватися суміжних сфер діяльності, що забезпечують розвиток інновацій в АПК тощо, таких як переробна промисловість, аграрна наука тощо.

При цьому механізм державного стимулювання інноваційної діяльності в сільському господарстві являє собою сукупність як організаційно-правових, так і соціально-економічних (у певних випадках, також політичних) способів цілеспрямованої взаємодії суб'єктів господарювання (суб'єктів підприємництва, науково-технічного розвитку тощо) та впливу на активізацію їх діяльності в галузі інноваційного розвитку.

Варто підкреслити, що необхідність розробки системи державного стимулювання розвитку інновацій у сільському господарстві викликана тим, що нині адаптація агропромислових підприємств до інновацій та нововведень носить пасивний характер, який передбачає прийняття до реалізації наукової продукції, що створюється за межами сільськогосподарських підприємств.

Враховуючи суспільну значимість АПК, основним джерелом фінансування аграрної науки все ж таки повинен стати

державний бюджет, а також фінансові результати діяльності науково-дослідних установ по госпрозрахунковій тематиці.

Слід відмітити, що можливості укладення договорів на наукові дослідження з підприємствами та організаціями обмежені, оскільки більшість замовників (сільськогосподарських товаровиробників) не мають можливості їх сплатити. Таким чином, єдиним ефективним способом розвитку інновації в АПК стає перехід його на ринкову основу за умови обмеженого державного контролю та суттєвої бюджетної підтримки в формі непрямого фінансового стимулювання.

Нині у сучасних нестабільних економічних умовах, коли значна частина сільськогосподарських підприємств хронічно неплатоспроможна, саме держава за допомогою непрямих методів стимулювання та підтримки повинна сприяти: підвищенню інноваційної активності, освоєння науково-технічних досягнень, оновленню матеріально-технічної бази галузі, щоб, в свою чергу, сприяти ефективності сільськогосподарського виробництва, зростанню конкурентоспроможності вітчизняного продовольства на світовому ринку. У цьому контексті також спробуємо висловити власні міркування.

У зв'язку з окресленою основною проблемою сільського господарства – відсутністю інвестицій виникає необхідність вивчення залучення інвестиційних ресурсів в аграрне виробництво. Все вище викладене обумовлює потребу в подальших науково-прикладних дослідженнях згаданих невирішених питань. Тому і питання розробки та розвитку інноваційно-інвестиційних процесів у сільському господарстві є найбільш актуальними на даний час та викликають науково-практичний інтерес, як у вчених, так і у керівників підприємств та установ аграрного сектора.

Варто відзначити, що один із вирішальних та ефективних чинників виведення сільського господарства з кризи – прискорене освоєння досягнень НТП та позитивного виробничого досвіду. Нині в умовах створення сучасної економіки необхідно на державному рівні розробити стратегію впровадження розробок науково-технічного прогресу, спрямовану на ресурсозбереження, екологічну безпеку, високу якість виробленої продукції, зниження витрат виробництва в сільському господарстві.

Стратегічними найважливішими пріоритетами розвитку сільського господарства в сучасних умовах є науково-технічний прогрес та інноваційно-інвестиційні процеси, які дозволять вести безперервне оновлення сільськогосподарського виробництва на основі освоєння досягнень науки та техніки.

Узагальнення та аналіз зарубіжного досвіду розвитку інноваційно-інвестиційних процесів у сільському господарстві підтверджують, що успішний розвиток інноваційно-інвестиційної діяльності в більшості розвинених країн все ж таки пов'язане тим чи іншим чином (залежно від національної специфіки та обраних пріоритетів) із системою державної підтримки науково-інноваційної сфери сільського господарства. При цьому інноваційний шлях розвитку економіки сільського господарства потребує не просто разової підтримки, а стратегічного регулювання з боку держави. Державна інноваційно-інвестиційна політика повинна бути спрямована на стимулювання створення сприятливого клімату для інноваційних процесів та служити сполучною ланкою між сферою НТП та сільськогосподарським виробництвом.

Держава в особі компетентних органів адміністративно-правового регулювання повинна забезпечити особливий режим для нововведень, страхування ризиків, створення венчурних фондів, прямого фінансування, нормативно-правового

забезпечення інноваційної діяльності, право на прискорену амортизацію обладнання, пільгове кредитування, інноваційну інфраструктуру, тобто ті необхідні умови, без яких неможливо забезпечити активізацію інноваційної діяльності на підприємствах сільського господарства.

Технологічне та технічне оновлення всіх (насамперед, пріоритетних) галузей сільськогосподарського виробництва дозволить істотно підвищити обсяги, якість та конкурентоспроможність виробленої продукції рослинництва та тваринництва, поліпшити соціально-економічні умови функціонування багатокладного аграрного сектора тощо.

Висновки. У цілому ж проведений у дослідженні аналіз показує, що проблеми прискореного освоєння досягнень науки та новітніх технологій у сільськогосподарському виробництві, а також пошук рішень проблем, що перешкоджають реалізації інноваційних проектів, залишаються актуальними для розвитку інноваційних процесів у сільському господарстві нашої країни.

Таким чином, удосконалення організаційно-правових засад державного управління науковою діяльністю в аграрній сфері України сприятиме вирішенню комплексу завдань держави в сільському господарстві, а саме: загальної активізації застосування інновацій, забезпечення структурної перебудови та підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора економіки.

Література:

1. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобальних викликів: Постанова Верховної Ради України від 21.10.2010 № 2632-VI // www.zakon1.rada.gov.
2. Аналіз законодавства України у сфері досліджень, розробок та інноваційної діяльності та пропозиції щодо доповнень до законодавства. Проект ЄС «Вдосконалення стратегій, політики та регулювання інновацій в Україні». – К. : Фенікс, 2011. – 350 с.
3. Крисоватий А. І. Податкова гармонізація та національні особливості оподаткування високорозвинутих країн / А. І. Крисоватий, Т. В. Кошук // Економіка і прогнозування. – 2009. – № 4. – С. 126–139.
4. Баклан О. В. Адміністративно-правове регулювання підприємства в Україні (теоретико-прикладний аспект): дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07 / Баклан Олег Володимирович. – К., 2013. – 457 с., С. 251.
5. Стеченко Д. М. Державне регулювання економіки : [навч. посіб.] / Д. М. Стеченко. – 3-тє вид., випр. – К. : Знання, 2006. – 262 с.
6. Воротін В. Підтримка малого і середнього бізнесу в країнах Азіатсько-Тихоокеанського регіону до і після фінансової кризи // Економічні реформи сьогодні. – 1999. – № 24. – С. 30–32.
7. Пахомова А. О. Адміністративно-правові аспекти науково-дослідної системи АПК / А. О. Пахомова // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 715–721 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/1paondc.pdf>.

8. Пиріг Д. З. Досвід розвитку управління інноваційною діяльністю малих підприємств у зарубіжних країнах // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 3(105). – С. 163–170.
9. Кот О.В. Теоретичні аспекти інноваційного розвитку аграрного сектору економіки та його організаційно – економічне забезпечення / О.В. Кот // Проблеми науки. – 2008. – № 9. – С. 30–37.
10. Саниахметова Н. О. Регулювання підприємницької діяльності в Україні (організаційно-правові аспекти) : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07 / Саниахметова Ніна Олександрівна. – О., 1998. – 403 с.

Пахомова А. А. Специфика государственного управления аграрной наукой

Аннотация. В статье обуславливается специфика государственного управления аграрной наукой путем определения основных приоритетных задач в этой сфере. Поддержка инновационного развития сельскохозяйственного производства должна обеспечиваться государством посредством концентрации и повышения эффективности использования научного потенциала в аграрной сфере путем создания эффективного механизма взаимодействия ее субъектов, внедрения эффективной системы координации научной деятельности, создания условий для внедрения результатов научных исследований в производство. Определяются основные методы системы государственного стимулирования научной деятельности в аграрной сфере Украины.

Ключевые слова: аграрная сфера, аграрная наука, государственное управление, инновации, инвестиции, научно-технический прогресс, организационно-правовые основы.

Pakhomova A. Specifics of state management of agrarian science

Summary. The article defines the specifics of the state management of agrarian science by formulating the main priority tasks in this field. Support for the innovative development of agricultural production should be ensured by the state by means of concentration and increase of the efficiency of the use of scientific potential in the agrarian sector by creating an effective mechanism for the interaction of its subjects, introduction of an effective system of coordination of scientific activity, creation of appropriate conditions for the introduction of research results into production. The basic methods of the system of state stimulation of scientific activity in the agrarian sector of Ukraine are determined.

Key words: agrarian sphere, agrarian science, public administration, innovation, investment, scientific and technological progress, organizational and legal principles.